Joonas Ollonqvist

9.10.2024

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemistilaisuus 11.10.2024

## HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi otsikossa esitetystä asiasta. THL keskittyy lausunnossaan pyydetyn mukaisesti sosiaaliturvaan ja palveluihin kohdistuvien leikkausten sekä maksujen korotusten yhteisvaikutuksiin.

### Sosiaaliturvaetuuksien ja verotuksen muutosten yhteisvaikutukset

THL on yhdessä STM:n ja Kelan kanssa arvioinut vuosien 2024 ja 2025 sosiaaliturvaetuuksien ja verotuksen yhteisvaikutuksia kotitalouksiin. Tässä keskitytään näiden vuosien muutosten vaikutuksiin yhdessä. Tarkasteltaessa vain vuodelle 2025 valmistelussa olevia muutoksia vaikutukset olisivat selvästi vähäisempiä. Arviossa ei ole huomioitu mahdollisia käyttäytymisvaikutuksia. Toteutuessaan työllisyysvaikutuksilla on tulonmenetyksiä lieventävä vaikutus.

Yhteisvaikutusten arvioinnin perusteella esitetyt toimenpiteet kasvattavat tuloeroja ja pienituloisuutta merkittävästi. Tuloeroja mittaavaa Gini-kerroin kasvaa arviolta 0,45 %-yksikköä ja koko väestön pienituloisuusaste (60 %-mediaanituloista) kasvaa 1,73 %-yksikköä. Vastaavasti alle 18-vuotiaiden pienituloisuusaste kasvaa 1,27 %-yksikköä ja vähintään 65-vuotiaiden pienituloisuusaste kasvaa 1,18 %-yksikköä. Pääosa em. vaikutuksista on seurausta jo aiemmin päätetyistä toimista. Koko väestön pienituloisuusasteen muutos selittyy täysin jo aiemmin päätetyillä toimilla, mutta yli 65-vuotiaiden pienituloisuusasteen kasvusta 0,49 %-yksikköä ja alle 18-vuotiaiden pienituloisuusasteen kasvusta 0,22 %-yksikköä selittyvät vuodelle 2025 kaavailluilla muutoksilla.

Sosiaaliturvaetuuksien leikkausten merkittävimmät vaikutukset kohdistuvat jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleviin.

Joonas Ollonqvist

9.10.2024

Käytettävissä olevien rahatulojen (jatkossa tulot) menetykset kohdistuvat selvästi alimpiin tulokymmenyksiin, kun taas tulojen kasvu on voimakkainta toiseksi ylimmässä tulokymmenyksessä. Suhteellisesti voimakkaimmin tulonmenetykset kohdistuvat opiskelijoihin ja työttömiin, joista 52–60 %:iin kohdistuu tulojen menetyksiä. Lisäksi yksinasuviin, yksinhuoltajiin, 18–24 vuotiaisiin, aikuisen vammaistukea saavien ja työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa on monia tuloja menettäviä. Näissä ryhmissä tulonmenetykset koskevat 30–42 prosenttia ryhmään kuuluvista. Sukupuolittain tulonmenetykset kohdistuvat hieman voimakkaimmin naisiin kuin miehiin ja vastaavasti tulojen kasvu on yleisempää miehillä kuin naisilla. Tulonmenetykset koskettavat noin 19 prosenttia koko väestöstä. Alueellisesti tarkasteltuna erot tulonmuutosten jakaumassa heijastelevat eroja työttömyysasteessa. Eniten tulot pienentyvät Pohjois-Karjalassa, Etelä-Karjalassa sekä Keski-Suomessa. Vastaavasti tulojen pienentyminen on vähäisintä Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla sekä Kanta-Hämeessä.

Tarkasteltaessa vain vuodelle 2025 kaavailtuja muutoksia tulonmenetykset ovat lievempiä ja koko väestöstä 6,3 %:lla tulojen arvioidaan pienentyvän. Tulojen arvioidaan pienentyvän noin 25 %:lla opiskelijoista ja noin 17 %:lla aikuisen vammaisetuutta saavilla. Perusturvan varassa olevista työttömistä sekä 18–24 vuotiaista noin 13 %:lla tulot pienentyisivät.

THL näkee esitettyjen sosiaaliturvamuutosten heikentävän perusturvan riittävyyttä sekä kasvattavan toimeentulotuen tarvetta. On lisäksi muistettava, että oikeus toimeentulotukeen ei ole yksiselitteinen, sillä sen saantiin vaikuttaa tulojen lisäksi mm. varallisuus.

## Vaikutukset kotitalouksien terveysmenoihin

Kotitalouksien toimeentuloon ja sen riittävyyteen vaikuttavat myös terveydenhuollon maksuihin ja omavastuisiin kohdistuvat muutokset. Terveyspalvelujen tarve on yhteydessä sosioekonomiseen taustaan ja vuosien 2024 ja 2025 terveysmenoihin kohdistuvilla muutoksilla onkin ylintä tulokymmenystä lukuun ottamatta terveysmenojen jälkeisiä käytettävissä olevia tuloja pienentävä vaikutus.

Joonas Ollonqvist

9.10.2024

Suhteellisesti suurin vaikutus terveysmenojen jälkeisiin tuloihin on kolmessa pienituloisimmassa tulokymmenyksessä. Terveysmenojen kasvu johtuu pääosin ensi vuodelle kaavailtujen julkisen terveydenhuollon asiakasmaksujen korotuksista, mutta lääkekorvauksiin ensi vuonna tehtävillä muutoksilla on myös terveysmenoja kasvattava vaikutus. THL:n arvion mukaan terveydenhuollon asiakasmaksujen korotukset kohdistuvat voimakkaimmin ikääntyneisiin. Vammaisetuutta saaviin asiakasmaksukorotukset kohdistuvat myös enemmän kuin muuhun väestöön.

Terveysmenojen vaikutukset tuloihin ovat maltillisia verrattuna toimeentuloturvan muutosten vaikutuksiin. Tästä huolimatta ne laajentavat ja voimistavat toimeentuloturvan muutosten vaikutuksia. Lisäksi THL:n tekemän vaikutusarvion mukaan maksukatto ei täysin suojaa asiakasta maksukorotuksilta, koska maksukaton ylittämisen jälkeen peritään edelleen mm. lyhytaikaisen laitoshoidon ylläpitomaksua. Tutkimustiedon perusteella terveydenhuollon asiakasmaksuilla (etenkin perusterveydenhuollossa) voi olla vaikutuksia hoitoon hakeutumisessa.

THL ei kannata merkittäviä korotuksia julkisen terveydenhuollon asiakasmaksuihin tai lääkkeiden omavastuuosuuksiin, mutta jos korotuksia silti tehdään, voitaisiin samanaikaisella maksukaton (tai -kattojen) laskemisella ainakin osin ehkäistä suurien maksutaakkojen syntymistä.

## Vaikutukset ikääntyneisiin

Ikääntyneet käyttävät runsaasti sosiaali- ja terveyspalveluja, joten heikennys palveluihin pääsyssä esimerkiksi hoitotakuuta pidentämällä, heijastuu iäkkään väestön terveydentilan ja pitkäaikaissairauksien hoitotasapainon heikkenemisenä. Lisäksi asiakasmaksuihin kaavaillut korotukset kohdistuvat THL:n arvion mukaan voimakkaimmin ikääntyneisiin. Eläkkeisiin ei kuitenkaan olla tekemässä leikkauksia, mikä lieventää vaikutuksia iäkkäisiin. Tästä huolimatta yli 65-vuotiaiden pienituloisuuden arvioidaan kasvavan selvästi.

Palveluverkon keskittäminen lisää alueellista eriarvoisuutta ja matkakustannuksia. Oletettavasti iäkkäiden kotiutuminen päivystyksestä hidastuu etäisyyksien kasvaessa ja kuljetusten järjestelyyn käytettävä aika päivystyksessä lisääntyy. Ikääntyneiden pitkäaikaishoidon henkilöstömitoituksen lasku helpottaa henkilöstön saatavuutta myös kotihoidossa. Laskeva henkilöstömitoitus voi kuitenkin olla riittämätön asiakkaiden kuntoisuuteen nähden ja voi johtaa muiden palveluiden, esimerkiksi päivystyksen, tarpeen kasvuun.

### Vaikutukset lapsiin ja lapsiperheisiin

Esitykset lisäävät riskiä lapsiperheköyhyyden kasvamiseen. Yhden aikuisen kotitalouksissa toimeentuloturvaetuuksien merkitys on usein suurempi kuin kahden aikuisen talouksissa, minkä vuoksi vuosien 2024 ja 2025 toimeentuloturvamuutoksista johtuvat tulonmenetykset painottuvat yksinhuoltajatalouksiin. Lapsuuden perheen toimeentuloongelmat saattavat periytyvät ja lisätä todennäköisyyttä muiden ongelmien kasautumiseen elämänkulussa, jolloin lasten ja nuorten syrjäytymisen riski voi kasvaa. Syrjäytymisen riski voi kasvaa etenkin niissä tilanteissa, joissa vaikuttavia ja oikea-aikaisia palveluita ei ole saatavilla.

Hallitus vahvistaa lasten ja nuorten mielenterveyspalveluita ottamalla käyttöön niin sanotun terapiatakuun 1.5.2025 alkaen. THL pitää tätä kannatettavana. Myönteisenä voidaan pitää myös sitä, että alle 23-vuotiaille hoitotakuu säilyy ennallaan. Lisäksi terveydenhuollon asiakasmaksujen korotukset eivät suoraan kohdistu lapsiin. Kuitenkin hoitotakuun pidennys ja asiakasmaksujen korotukset voivat heikentää lasten huoltajien taloudellista tilannetta ja pitkittää huoltajien terveysongelmia. Lapsen huoltajan terveyden ja toimintakyvyn heikentyminen voi vaikuttaa hänen elatuskykyynsä ja kykyynsä huolehtia lapsistaan.

### Vaikutukset vammaisiin henkilöihin

Vammaisilla henkilöillä tarve sekä etuuksiin että palveluihin on usein elämänmittaista. Heidän voidaan arvioida käyttävän muuta väestöä enemmän julkisia sosiaali- ja terveyspalveluita.

Joonas Ollonqvist

9.10.2024

Täten perusterveydenhuollon hoitotakuun keventäminen saattaa heikentää vammaisten henkilöiden asemaa enemmän verrattuna muihin väestöryhmiin.

Vammaiset henkilöt ovat keskimäärin muuta väestöä pienituloisempia ja heidän koulutus- ja työllisyysasteensa on muuta väestöä alhaisempi. Vammaisten henkilöiden tulot perustuvatkin muuta väestöä yleisemmin tulonsiirtoihin. Yhteisvaikutusarvioinnin mukaan 40 prosentilla aikuisen vammaistukea saavilla tulot pienentyisivät sosiaaliturvaetuusmuutosten takia. Lisäksi THL:n arvion mukaan aikuisen vammaistukea saavilla julkisen terveydenhuollon asiakasmaksut kasvavat enemmän kuin muilla aikuisilla.

Kuntoutusetuuksiin ja kuntoutusrahaetuuksiin tehdyt ja ehdotetut muutokset kohdistuvat myös vammaisiin henkilöihin. Erityisesti nuoren kuntoutusrahaan kohdistuvat muutokset vaikuttavat vammaisten nuorten etuuksien saamiseen ja etuuksien tasoon ja siten heidän toimeentuloonsa. Lisäksi uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen rajaa mahdollisesti vammaispalvelujen ulkopuolelle sellaisia vammaisia henkilöitä, jotka saavat nykyisin palveluja vammaispalvelulain tai kehitysvammalain perusteella. Tarpeen mukaiset palvelut järjestettäisiin tällöin ensisijaisen lainsäädännön perusteella, jolloin palveluista voidaan periä asiakasmaksuja.

Pääjohtaja Mika Salminen

Johtaja Piia Aarnisalo